

בימים הזהם בזמן הזה

מסע אל שאלות הקיום של העם היהודי

דף הנחיות
פרק 02

לשאלת הרוע בעולם (פרק ראשון)



את שמחת תורה תשפ"ד סביר להניח שלא נשכח. כולנו זוכרים היטב את הרגע בו הבנו ששמחת לא טוב קרה. הפסגה למילואים, עריכת ההקפות לחפילה, אזעקות בבוקר של חג ועדכונים בלתי פוסקים מאותו רגע דבר לא חזר. דעות נשברות, מספרים בלתי נחשפים של נפרדים, תופסים ומפגינים. שברון לב נורא וכאב מנותח לא חוונו מאז השואה.

יחד עם הכאב הגדול צצות ועולות שאלות ותהיות עמוקות. איך שאלות שולחו את געם שורא לאורך היסטוריה רחוקה? מודעות לקיום וכן חוזרת ונוקשות על דלת לבנו כיום, כאשר אנו נכנסים חוזרים את קשר הדם ארוך התגלם של העם שלנו.

בסדרת המפגשים הקרובה נדון ונשוחח יחד. נשאל שאלות הייחוס לשאלות הללו במסך שלוש-אלפים-וחמש מאות שנים של היסטוריה יהודית, נאזין לדברי ימי הדורות וננסה לאסוף כוחות, יחד. בעריכת השיעור הנכחי נעזרנו רבות באתר 'לדעת להאמין'.

סקף מספר 1

את שמחת תורה תשפ"ד סביר להניח שלא נשכח.

כולנו זוכרים היטב את הרגע בו הבנו שמשוהו לא טוב קורה. הקפצה למילואים, עצירת ההקפות לתפילה, אזעקות בבוקר של חג ועדכונים בלתי פוסקים. מאותו רגע דבר לא חזר להיות כשהיה. מספרים בלתי נתפסים של נופלים, חטופים וכפועים. שברון לב נורא וכאב כמוהו לא חווינו מאז השואה.

יחד עם הכאב הגדול צצות ועולות שאלות ותהיות עמוקות. אלה שאלות שליוו את עם ישראל לאורך היסטוריה רוויות טרגדיות וקשיים והן חוזרות ונוקשות על דלת ליבנו כיום, כאשר אנו שבים וחווים את קשר הדם ארוך השנים של העם שלנו.

בסדרת המפגשים הקרובה נדון ונשוחח יחד. נשאל שאלות וניתן מקום לכאב. לא להכל יהיה מענה, כמובן. נלמד כיצד התייחסו לשאלות הללו במשך שלוש-אלפים-וחמש מאות שנים של היסטוריה יהודית, נאזין לדברי ימי הדורות וננסה לאסוף כוחות, יחד.

בעריכת השיעור הנכחי נעזרנו רבות באתר 'לדעת להאמין'.



שקף מספר 2

מדברים על זה

היכן פגש אתכם 'רוע' בחיים?
כיצד ייתכן שיש רוע בעולם?



שקף מספר 3

הייתכן?!

על מנת לחדד את השאלה נציג אותה כפי שהציגו אותה פילוסופים לאורך הדורות. לדבריהם, שלוש ההנחות הבאות אינן יכולות להתקיים בו זמנית: 1. האל טוב ומטיב. 2. האל כל-יכול. 3. יש רע בעולם (ג'ון מקי)

האם אלוהים מוכן למנוע רוע אך לא מסוגל? אז הוא לא כל יכול, האם הוא יכול אבל לא מוכן? אז הוא רע, האם הוא לא יכול וגם לא מוכן? אז הוא לא אלוהים, האם הוא כן יכול וכן מוכן? לא ייתכן, כי יש רוע בעולם (דיוויד יום בשם אפיקורוס).

טיעונו של מקי הופרך על ידי פילוסופים אחרים, בעיקר נלסון פייק ואלווין פלנטינגה.

הללו ערערו על ההנחה שלו לפיה אל טוב ומטיב לא ירצה שיהיה רע בעולם. גם אל טוב ומטיב וכל-יכול עשוי לאפשר את קיומו של הרוע - אם יש לקיומו סיבה מוצדקת. ייתכן מבחינה לוגית שלא ייש סיבה מוצדקת לאפשר את קיום הרע בעולם, גם אם איננו יודעים מה היא, ולכן אין סתירה בין שלוש ההנחות של התאיזם.

בעיית הרע אינה מפריכה לוגית את קיום האל. אולם עדיין היא נשארת בגדר שאלה: מה יכולה להיות אותה הסיבה המוצדקת שבגללה מאפשר האל לרע להתקיים בעולם?



שקף מספר 4

השאלה הזו אינה חדשה. היא קיימת כמעט מאז הכיר האדם את בוראו.

מדוע?

ירמיהו כאב את השאלה: "צדיק אתה ה' כי אריב אליך, אך משפטים אדבר אותך: מדוע דרך רשעים צלחה, שלו כל בגדי בגד?! (ירמיהו י"ב, א).

משה רבינו העמיד אותה בניסוח המוכר לנו: מפני מה יש צדיק וטוב לו ויש צדיק ורע לו, יש רשע וטוב לו ויש רשע ורע לו? (משה רבנו על פי ברכות ז ע"א).

ועוד רבים-רבים כאבו את הכאב ושאלו את השאלה. עד אָנָּה ה' שׁוֹעֲתִי וְלֹא תִשְׁמָע - אֲזַעֵק אֱלֹהֶיךָ חֶמְס וְלֹא תוֹשִׁיעַ: לָמָּה תִרְאֵנִי אֶן וְעַמְל תִּבְיֵט וְשֵׁד וְחֶמְס לִנְגְדִי, וְיִהְיֶה רִיב וּמְדוֹן יִשְׂאָ" (חבקוק א', ב' - ג').

כפי שניתן לראות, השאלה נובעת מתוך הנהחה כי אלוקים הוא טוב וצודק ודווקא מתוך אמונה זו והיכרות עמוקה עם הצדק האלוהי המושלם. השאלה נובעת מתוך כאב עמוק היוצא מתוך אמונה פנימית שאינה מתערערת גם מתוך קושי ואתגר.



שקף מספר 5

על הטוב ועל הצדק

נקודת המוצא שלנו בדיון הזו היא שאלוקים הוא טוב ושהוא פועל צדק. כך אנו רואים גם בפסוקי התורה המתארים את הבריאה ואת הנהגת האל בבריאה:

וירא אלוהים את כל אשר עשה, והנה טוב מאד (בראשית א, לא)

הבריאה היא טובה, והנהגת העולם נובעת מתוך עשיית צדק ומשפט:

הַשֹּׁפֵט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט (בראשית יח פסוק כה)

הָאִישׁ אֶחָד יַחְטָא וְעַל כָּל הָעֵדָה תִּקְצָף (במדבר ט"ז, פסוק כ"ב)

לֹא יוֹמְתוּ אָבוֹת עַל-בָּנִים, וּבָנִים לֹא יוֹמְתוּ עַל אָבוֹת: אִישׁ בְּחַטָּאוֹ יוֹמְתוּ (דברים כד)



OLAMI MENTORSHIP



כי לא מחשבותיי מחשבותיכם

בטיעונים הברורים נטען בתשובות השונות לשאלה הזו, אולם עוד לפני כן חשוב להציג את הגישה הנקראת תאיזם סקפטי (skeptical theism). גישה זו מטילה ספק ביכולתנו להבין את דרכיו של האל בעולם, אין זה אומר שלא קיימת הצדקה כזו. אנו נמצאים בנקודת מבט כה מוגבלת ומצומצמת, שאין לנו אפשרות לחוות דעה לגבי מניעיו של האל והצדקתם.

תארו לכם שילד צופה במשחק שחמט בין שני רבי-אומנים עולמיים. אולם עוד לפני כן חשוב להציג את הגישה הנקראת תאיזם סקפטי (skeptical theism). גישה זו מטילה ספק ביכולתנו להבין את דרכיו של האל בעולם, אין זה אומר שלא קיימת הצדקה כזו. אנו נמצאים בנקודת מבט כה מוגבלת ומצומצמת, שאין לנו אפשרות לחוות דעה לגבי מניעיו של האל והצדקתם.

שקף מספר 6

כי לא מחשבותיי מחשבותיכם

בשיעורים הקרובים נעסוק בתשובות השונות לשאלה הזו. אולם עוד לפני כן חשוב להציג את הגישה הנקראת תאיזם סקפטי (skeptical theism). גישה זו מטילה ספק ביכולתנו להבין את דרכיו של האל ולחוות עליהן דעה. טיעונה המרכזי הוא שגם אם איננו מצליחים לראות שום הצדקה לקיומו של הרע בעולם, אין זה אומר שלא קיימת הצדקה כזו. אנו נמצאים בנקודת מבט כה מוגבלת ומצומצמת, שאין לנו אפשרות לחוות דעה לגבי מניעיו של האל והצדקתם.

תארו לכם שילד צופה במשחק שחמט בין שני רבי-אומנים עולמיים. אחד השחקנים מבצע מהלך שנראה לילד בלתי הגיוני בעליל. ככל שהוא מהפך במחשבתו, הוא אינו מצליח למצוא שום הצדקה למהלך הזה. האם יכול הילד לטעון שהמהלך אכן חסר הצדקה? התשובה היא שלילית - הילד אינו נמצא בעמדה המאפשרת לו לטעון זאת. לילד יש בסך הכל הבנה בסיסית של חוקי השחמט, בעוד רב-האומן צופה עשרות מהלכים קדימה. צודק הילד בכך שהוא עצמו אינו רואה שום הצדקה למהלך, אולם הוא טועה בטענתו שאם לא רואה הצדקה – אזי באמת לא קיימת הצדקה. תיתכן הצדקה כזו שהוא אינו מעלה כלל בדעתו, וחוסר יכולתו לחשוב עליה נובע ממגבלתו שלו, לא מזו של אומן השחמט.

דוגמא נוספת: אדם מציץ דרך חור בקיר לתוך מחסן גדול, חשוך ומלא ברהיטים. כאשר הוא נשאל אם יש נמלים במחסן, הוא משיב שאינו רואה שום נמלה. האם ניתן להסיק מכך שאכן אין נמלים במחסן? גם כאן התשובה שלילית - מנקודת מבטו המוגבלת של האיש, אין לו שום אפשרות לקבוע זאת. בהחלט יתכן שישנן נמלים במחסן, שאין הוא מסוגל לראות ממקומו הנוכחי (מתוך האתר 'לדעת להאמין').



OLAMI MENTORSHIP



הרעות מרובות מן הטובות?

לרעות קרובות עולה בדמיון ההמון שהרעות בעולם מרובות מן הטובות. נד כי כן מרובים שאנשי כל האומות ובמיוחדם הם כוללים נושא זה ואומרים שהמפליא הוא שימצא טוב בזמן ואילו רעות הזמן רבות ותמידיות...

לימים הזהב

שאלת הרע בעולם רעה נוסה ומורכבת במקומה היאם כל בעמדת הרעים ונשה למקד את השאלה. קן במצב על כמות הרע בעולם קן בהתבוננות על שורשי הרע.

במקומם קן שרה ברעום של כחילי שורשי הרע קן לשינוי קן זיומן

מורה הנבוכים, ודק שרשי, פרק י"ג

שקף מספר 7

הרעות מרובות מן הטובות?

על מנת להציג את השאלה בצורה נכונה ומדויקת עלינו להבין את המקום של הרע בעולם ואת שורשיו.

לעיתים קרובות עולה בדמיון ההמון שהרעות בעולם מרובות מן הטובות. עד כדי כך שברבים מנאומי כל האומות ובשיריהם הם כוללים נושא זה ואומרים שהמפליא הוא שיימצא טוב בזמן ואילו רעות הזמן רבות ותמידיות... (רמב"ם, מורה הנבוכים, חלק שלישי, פרק י"ג).

לפעמים אנו מתמקדים ברע. האם העולם באמת מלא רוע?

ברור שגם אם נראה שיש הרבה טוב בעולם, אפילו רוב מוחלט של טוב, שאלת הרע עדיין קיימת. אבל עלינו למקד את המקום של הרע בעולם כדי למקד את השאלה כראוי.

מהיכן נובע הרוע?

סיבתה של טעות זו היא ש... מתבוננים במציאות רק מנקודת ראות של פרט אחד מבני האדם, ולא יותר כל בור מדמה שהמציאות כולה היא למענו כפרט, כביכול אין מציאות אלא האדם, כאשר שורה לו דבר מנוגד לרצונו הוא מודיע בפסקנות שהמציאות כולה רע.

זו התבונן אדם במציאות ותפס אותה וידע שחלקו בה זעום, הייתה מתבררת ומתחווית לו האמת...

רוב הרעות הפוגעות בבני האדם קן מיידיים כונש מיד בני אדם לקיים כבוד חלקיים שרעו ואו שונם משמועין קעורה בעלל רעות שאנו עשים בעצמנו ובבחרתנו או סובלים מייחסים זאת לאל-

שלמה ביאר זאת ואמר: אישולת אדם חסדך דרכו ועל זה ייעף ליב. מורה הנבוכים, עמוד...

שקף מספר 8

מהיכן נובע הרוע?

"סיבתה של טעות זו היא ש... מתבוננים במציאות רק מנקודת ראותו של פרט אחד מבני האדם, ולא יותר כל בור מדמה שהמציאות כולה היא למענו כפרט, כביכול אין מציאות אלא לבדו, וכאשר קורה לו דבר מנוגד לרצונו הוא מחליט בפסקנות שהמציאות כולה רע.

לו התבונן אדם במציאות ותפס אותה וידע שחלקו בה זעום, הייתה מתבררת ומתחווית לו האמת...

רוב הרעות הפוגעות בבני האדם הן מידיהם, כוונתי מידי בני אדם לקויים. בשל הליקויים שלנו אנו צועקים ומשוועים לעזרה ובגלל רעות שאנו עושים בעצמנו ובבחרתנו אנו סובלים ומייחסים זאת לא-ל.

שלמה ביאר זאת ואמר: אישולת אדם תסלף דרכו ועל זה יזעף ליבו". (מורה הנבוכים, שם).



OLAMI MENTORSHIP



שקף מספר 9

מינים של רע

"כל רע הפוגע בבן אדם הוא אחד משלושה מינים:

המין הראשון של הרע הוא מה שפוגע באדם מצד טבע ההתהוות והכיליון, כלומר – מבחינת שהוא בעל חומר..."

בשקף הבא נבאר יותר את הסברו של הרמב"ם במין הרע הראשון.

"המין השני הוא מה שפוגעים בני האדם זה בזה כגון שהם משתלטים זה על זה... עם זאת, בשום עיר בעולם לא יימצא אופן זה של רע נפוץ ותדיר בין אנשיה כלל. אדרבה, מציאותו אף היא מועטת... רק במלחמות גדולות אופן זה של רע יכלול ציבור גדול ואף זה אינו תדיר על פני כל הארץ. כל הארץ."

המין השני והשלישי הינם רעות שנובעות מבחירות שליליות של בני האדם. בעוד המין השני יחסית לא נפוץ, השלישי נפוץ ומצוי. אך מין זה נובע ממקום של החלטות שגויות ובעייתיות של בני האדם המזיקים לעצמם.

"המין השלישי הוא מה שפוגע באדם בשל מעשה של עצמו... מין זה נובע מן המדינות המגונות כולן; כוונתי ללהיטות לאכילה, לשתייה ולמשגל. העיסוק בהם בכמות מופרזת או בקלקול סדר או בקלקול איכות המזונות, זאת היא סבה לכל המחלות והמומים הגופניים והנפשיים."



שקף מספר 10

תוצאה של חומר

הרמב"ם טוען שזהו חלק מהותי מהיותו של העולם חומרי, שכן החומר הוא מוגבל במהותו, ומגבלותיו מובילות בהכרח לכמות מסוימת של סבל. לברוא עולם חומרי שאינו כולל את תכונות החומר זהו סתירה בהגדרות, ולברוא עולם שאינו חומרי היה עומד בניגוד לתוכניתו של האל. אפשר לשאול מדוע האל בחר לברוא עולם חומרי, אולם מרגע שמקבלים את העובדה שמסיבותיו שלו הוא החליט לעשות כך, יש להבין שמידה מסוימת של רוע וסבל היא חלק בלתי נמנע מעולם כזה.



שקף מספר 11

הרעות כולן העדר

האם רוע הוא 'יצירה' או העדר?

"אחרי הקדמות אלה ידוע בוודאות שאין לומר בשום אופן שהאל יתגדל ויתרומם עושה רע בעצם. כוונתי שהוא יתעלה יתכוון בכוונה ראשונית לעשות רע. זה אינו אפשרי. אלא עשיתי יתגדל בלב טוב צדק. כי הוא אנו עשתי אלא מציאות וכל מציאות היא טוב. הרעות כולן העדרים אשר עשיתי אינה תופסת בהם אלא מכוונת שטובו שהוא מביא רדיי מציאות את החומר בטבעו זה שיש לו שהוא קשור - כידוע - תמיד להיעדר. לכן החומר הוא הסיבה לכל השחתה ולכל רע. ויתבאר לך כי מה שאמרתי הנביאים והחכמים שהטוב כח מפתח הרעה בעצם. הן בראשית רבה 'אין דבר רע ויד מלמעלה'."

כי הוא אינו עושה אלא מציאות וכל מציאות היא טוב. הרעות כולן העדרים אשר עשייה אינה תופסת בהם אלא מבחינה שהסברנו שהוא מביא לידי מציאות את החומר בטבעו זה שיש לו שהוא קשור - כידוע - תמיד להיעדר. לכן החומר הוא הסיבה לכל השחתה ולכל רע.

ויתבאר לך כל מה שאמרתי הנביאים והחכמים שהטוב כולו מפעולת האלוה בעצם. ולשון בראשית רבה "אין דבר רע יורד מלמעלה".



OLAMI MENTORSHIP



שקף מספר 12

מסכמים חלק ראשון...

למדנו כי רוע הוא העדר של טוב

הבנו כי מציאות של רוע היא תוצאה של עולם חומרי. עולם בו יש התקדמות, בהכרח יש בו גם נסיגה. ראינו כי הרבה מהרע בעולם אנו יוצרים בעצמנו, כבני אדם. אם במלחמות ובהתנכלות הדדית ואם במה שאנו מזיקים לעצמנו.

ועדיין, השאלה מהדהדת. האם יש תכלית לרע? האם יש תועלת בקושי ובסבל? נמשיך ונעסוק בכך בעז"ה בשיעור הבא.

להערות והארות:

משה שמעון אופן

Moshe.oppen@gmail.com

055-553-0976

רוצים עוד?
סרקו והצטרפו
ל"אחים לנפש"

